

Gediz Taarruzu ve Sonuçları *The Gediz Attack and Its Consequences*

Yrd. Doç. Dr. Murat BURGAÇ
(ORCID:0000-0002-6311-7447)
Anadolu Üniversitesi - Eskişehir

Öz: 13 Ekim 1920 tarihinde Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Gediz'de bulunan 13. Yunan Fırkası'na taarruz ederek Gediz'i kurtarma teklifi ile Genelkurmay Başkanlığı'na müracaat etmiş ve teklifin kabul görmesiyle 24 Ekim'de Gediz Taarruzu gerçekleştirilmiştir. Her ne kadar taarruz sonucunda Gediz Yunanlılardan temizlenmiş ve Türk güçlerinin eline geçmişse de bu taarruzun başarılı olup olmadığı tartışmalı bir konudur. Ancak Gediz Taarruzu'nun asıl önemli özelliği, başarı ya da başarısızlığından ziyade, doğurduğu askeri ve siyasi sonuçlardır. Zira bu taarruz bir yandan kuva-yı milliye ile düzenli ordu birlikleri arasındaki gerginliği ve güven bunalımını; diğer yandan ise Batı Cephesi Kumandanının bölgedeki kuva-yı milliye birlikleri üzerinde etkili olamadığı gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Nitekim Gediz taarruzundan sonra kuva-yı milliye birliklerini lağvetme ve düzenli orduyu kurma çalışmaları hız kazanırken, Ali Fuat Paşa da Batı Cephesi Komutanlığından alınarak Moskova'ya elçi olarak gönderilmiştir. Bu makalede; Gediz Taarruzu'nun hazırlık ve uygulama süreci belgelere dayalı olarak irdelenecektir. Böylece taarruzun başarılı olup olmadığını sorusuna cevap bulabilmek ve taarruz sonrası yaşanan gelişmelerin nedenlerini aydınlatılabilmek amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı Cephesi, Ali Fuat Paşa, Çerkes Ethem, Gediz, kuva-yı milliye.

Abstract: On October 13, 1920, the Commander of the West Front, Ali Fuat Pasha, appealed to the General Staff with an offer to rescue Gediz by attacking the 13th Greek Faction in Gediz, and Gediz Attack was realized on 24 October with the acceptance of the proposal. Though Gediz was saved from Greeks and Turkish powers secured Gediz at the end of this attack, the success of the battle is a contradictive issue. However, the most important feature of Gediz Attack is its military and political consequences beyond its success or failure. On one hand, this attack revealed the tension and confidence crisis between nationalist forces and regular army troops and on other hand it also revealed the fact that Western Front Commander was unable to have an effect on nationalist forces in the region. Thus, while efforts for abolishing nationalist forces and establishing regular army was accelerated after Gediz Attack, Ali Fuat Pasha was dismissed from the commandship of Western Front and appointed as the ambassador in Moscow. In this article, the preparation and implementation of Gediz Attack will be investigated based on documentary evidence. Therefore, it is aimed to find the answer to the question whether the attack was successful or not and enlighten the causes of developments emerged after the attack.

Keywords: West Front, Ali Fuat Pasha, Circassian Ethem, Gediz, Turkish national forces

Giriş

23 Nisan 1920'de (Türkiye) Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla bir yandan Osmanlı idaresinden bağımsız, yeni ve ulusal bir karar organı ortaya çıkmış diğer yandan da milli mücadelenin siyasi cephesinin tek çatı altında birleştirilmesi doğrultusunda tarihi bir adım

atılmıştır. Bu tarihten itibaren yerel cemiyetler TBMM'ye bağlanmaya ve milli mücadelede merkezileşmeye başlayacaktır.¹

Bu dönemdeki en önemli gündem maddelerinden biri de siyasi cephedeki merkezileşme faaliyetinin askeri cephede de gerçekleştirilmesi; daha açık bir ifadeyle kuva-yı milliyeden düzenli orduya geçiş çalışmalarıydı. Zaten daha Sivas Kongresi sırasında, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın, "Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye (Genel Milli Kuvvetler) Komutanlığına" atanmasıyla bu yola girilmişti.² Şimdi artık bu yolda ilerlemek ve meclise bağlı düzenli ordu birliklerini oluşturmak gerekiyordu.

2 Mayıs 1920'de "İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun"un kabulüyle bu doğrultudaki en önemli adımlardan biri atıldı. Nitekim kanunla, ülkedeki askeri işleri düzene koymak ve tek elden yürütmekle yükümlü olmak üzere; Milli Müdafaa Vekaleti (Milli Savunma Bakanlığı) ve "Erkan-ı Harbiye-i Umumiye" (Genelkurmay Başkanlığı) kurulması kararlaştırıldı.³ Kısa zaman içinde Milli Savunma Bakanlığı'na Fevzi (Çakmak) Paşa ve Genelkurmay Başkanlığına ise Albay İsmet (İnönü) Bey seçildi.⁴ Bu gelişmenin hemen ardından, 16 Mayıs 1920'de, kuva-yı milliyenin iase ve iane gereksinimlerini kendi başlarına karşılamalarının bir takım suistimallere yol açtığı gözönünde bulundurularak kuva-yı milliye birliklerinin bütün yiyecek ve cephane gereksinimlerinin Milli Müdafaa Vekaleti'nce karşılanmasına karar verildi.⁵

Bu kararlar birlikte, kuva-yı milliyenin, kendi başına hareket etmesinin engellenmesi ve merkeze bağlanması doğrultusunda büyük bir adım atılmış oldu. Bu tarihten sonra bu konudaki çalışmalar aralıksız bir şekilde yürütülecek ve fakat düzenli orduya kesin olarak geçiş, Gediz Taarruzu sonrasına kadar gerçekleştirilememiştir.

Gediz Taarruzu Öncesi Anadolu'daki Askeri Durum

Mecliste bu gelişmelerin yaşandığı tarihlerde ülke askeri bakımdan, iç ve dış olmak üzere iki cephe karşısında bulunuyordu. İç cepheyi, içerideki isyanlar açmıştı. Dış cephe ise düşman devletlere karşı oluşturulan cephelerdi. Batıda Yunanlılarla, Güneyde Fransızlarla savaş sürmekteydi. Doğuda ise henüz tam bir muharebe şeklini almamakla beraber Ermeni saldırıları devam ediyordu.⁶

Meclisin açıldığı günlerde askeri işlerde en acil ve önemli iş iç cepheye hakim olmaktı. İsyancıları bastırmak, asayişin sağlanmasını ve hükümetin otoritesini ülkenin her tarafında hüküm sürmesini sağlamak en öncelikli mesele idi. Bunun için ise düzenli ordunun bir an evvel kurulması şarttı. Tam da bu doğrultudaki çalışmalar olanca hızıyla sürdürülürken Adapazarı, Düzce, Bolu, Yenihan ve Zile'de ardarda isyanlar çıkmaya başladı.⁷

TBMM Hükümeti iç isyanlarla uğraşırken dış cephe de hareketlendi ve 22 Haziran 1920'de Yunan ordusu Milne Hattından⁸ genel taarruza geçti. Üç fırkayla iki koldan, Akhisar-

¹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Bülent Tanör, *Kurtuluş-Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010, s. 99-115.

² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, ikinci kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009, s. 225. Atatürk, *Nutuk*, Yayına Hazırlayan Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 101.

³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, Devre (D).1, cilt (c).1, TBMM Matbaası, Ankara 1981, s. 185-186.

⁴ Atatürk, *age*, s. 301. İsmet İnönü, *Hatıralar*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2006, s. 185.

⁵ Turan, *age*, s. 230. Mecliste konuyla ilgili yapılan konuşmalar için bkz., *TBMMZC*, D.1, c.1, s. 237-238.

⁶ İnönü, *age*, s. 190.

⁷ İnönü, *age*, s. 190, 191, 195.

⁸ Yunanlıların İzmir'den Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeleri, çeşitli tepkiler doğurduğu gibi Yunanlılarla İtalyanların karşı karşıya gelmelerine de neden olmuştu. Anlaşmazlık, Paris Barış Konseyine yansımış ve Konsey,

Soma yönünden; iki fırkayla Salihli yönünden; bir fırkayla da Aydın yönünden ileri harekate başladı.⁹

Yunan genel taarruzu devam ederken düzenli ordu kurma yönünde bir adım daha atıldı ve 25 Haziran 1920’de cephe komutanlıklarında yeni bir düzenleme yapılarak, Batı Anadolu Umum Kuva-yı Milliye Komutanlığı adı Batı Cephesi Komutanlığı olarak değiştirildi. Böylelikle Bursa’dan Nazilli’ye kadar uzanan cephe yine Ali Fuat Paşa’nın komutasında bırakılırken, bu cephedeki kuva-yı milliye birliklerinin başında bulunan (Çerkes) Ethem Bey’e de Batı Anadolu Umum Kuva-yı Seyyare (Genel Gezici Kuvvetler) Komutanı ünvanı verildi ve Batı Cephesi Komutanlığı’na bağlandı.¹⁰ Artık bu bölgedeki askeri faaliyet, ordu kumandanlığı görev ve yetkisine sahip olan Batı Cephesi Komutanı aracılığıyla tek elden ve Meclise bağlı olarak yürütülmeye başlandı.¹¹

Fakat yeni kurulmuş bir ordunun Yunan taarruzu karşısında başarılı olabilmesi çok zordu. Yunan kuvvetleri asker sayısı itibarıyla de silah ve cephane miktarı itibarıyla de çok üstünlerdi. Bölgedeki kuva-yı seyyare güçleri ise düzenli ordu karşısında kesin bir başarı alabilecek yapıda ve donanımda değillerdi. Sonuçta; 30 Haziran 1920’de Balıkesir, 2 Temmuz’da Bursa düştü.¹²

Yunan taarruzunun kolay bir şekilde başarılı olması, bu taarruz sonrasında milli cephelerin bozulması, pek çok şehrin özellikle Bursa’nın Yunanlıların eline geçmesi; orduya ve komutanlara yönelik şiddetli eleştiriler yapılmasına neden oldu.¹³ Mecliste de hararetli tartışmalar yaşandı Mustafa Kemal Paşa, 3 ve 8 Temmuz tarihlerinde meclisin gizli ve açık oturumlarında çeşitli açıklamalar yaptı. Bu açıklamalarda; iç isyanlardan dolayı ordunun bir kısmının cepheye sevkedilemediğini bu durumun Yunanlıların işini kolaylaştırdığını, isyanların üstesinden gelindikten sonra Yunan ordusunun mutlaka mağlup edileceğini; Bursa’nın düşmesinin çok da abartılmaması gerektiğini, daha fazla yer işgal edilse dahi sarsılmaz bir imanla ülkeyi savunmaya devam edeceklerini ifade etti.¹⁴ Fakat meclisteki gerilim düşmedi. Nitekim meclisin 12 Temmuz’da yapılan oturumunda, Konya milletvekili Refik Bey ve arkadaşları tarafından “*müdafai milliye teşkilatının takviyesi hususunda alınacak tedabir*” başlıklı dört maddelik bir taktir meclis başkanlığına verildi. Taktirin birinci maddesi, ordu teşkilatının değiştirilmesi ve gerilla usulü mücadele sistemine geçilmesi anlamını taşımaktaydı. Mustafa Kemal, bu taktire; “*müdafai milliye teşkilatı demek, ordu demektir*” diyerek cevap verdi. Yaptığı konuşmada; teşkilat itibarıyla orduda bir sıkıntı olmadığını, teşkilatın mükemmel olduğunu, mevcut durumun sebeplerini ordu teşkilatında değil başka noktalarda aramak gerektiğini vurguladı.¹⁵ Meclisteki eleştiriler, 14 Ağustos’ta Genelkurmay Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı hakkında gensoru önergeleri verilmesine kadar vardı fakat

18 Temmuz 1919’da Aydın’ın İtalyan bölgesinde olduğuna karar vermişti. Aynı zamanda İngiliz Generali Milne’yi Türk-Yunan kuvvetleri arasında kalması ve taraflarca işgal edilmemesi öngörülen bir kesimin saptanmasıyla görevlendirmişti. Yöreyi gezen Milne; Yaylacık-Madra-Akmaz-Döşeme-Bakırçay-Papazlı-Kestelli-Sart-Bucak’dan geçip Büyük Menderes’i izleyerek Selçuk sahillerine kadar uzanan bir hattı tarafsız bölge olarak belirlemişti. Bu hat; “Milne Çizgisi” ya da “Milne Hattı” olarak adlandırılmıştır. Turan, *age*, s. 228.

⁹ Atatürk, *age*, s. 215.

¹⁰ Turan, *age*, s. 231.

¹¹ Ayfer Özçelik, “Gediz Taarruzu”, <http://www.atam.gov.tr/atam-dergisi/ataturk-arastirma-merkezi-dergisi-cilt-vii-temmuz-1991-sayi-21>, (Erişim Tarihi 15.09.2017), s. 2.

¹² Atatürk, *age*, s. 315.

¹³ Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1978, s. 368.

¹⁴ Mustafa Kemal’in konuyla ilgili yaptığı açıklamalar için bkz., *Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları (TBMMGZC)*, c.1, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999, s. 68-74. *TBMMZC*, D.1, c.2, TBMM Matbaası, Ankara 1981, s. 226-228.

¹⁵ *TBMMZC*, D.1, c.3, s. 275

Mustafa Kemal'in yerinde müdahalesi ve ikna edici açıklamaları ortamdaki gergin havayı dağıttı¹⁶. Ancak "Paşanın izahatı, Meclisi ani ve şiddetli kararlar almaktan alıkoyduysa da ortalığın teessürü için için yanmaya devam etti"¹⁷.

Bu arada Yunan ordusu ileri harekate devam ederek 29 Ağustos'ta Uşak'a kadar ilerledi ve burayı da işgal etti. Yunanlıların bu genel taarruzuyla hem henüz oluşum halindeki düzenli ordu hem de kuva-yı milliye birlikleri pek çok kayıp verip yıprandı ve Eskişehir'e kadar geri çekilmek zorunda kaldı.¹⁸

Yunan taarruzu; düzenli birliklerin ne denli zayıf olduklarını ve kuva-yı milliye birliklerinin düzenli ordular karşısında ne denli yetersiz kaldıkları bir kez daha açık bir şekilde ortaya çıkarmıştı. Ayrıca bazı kuva-yı milliye komutanlarının keyfi uygulamaları halkta sızlanmalara ve şikayetlere yol açmaktaydı. Biran evvel düzenli ordunun güçlendirilmesi ve kuva-yı milliye birliklerinin düzenli ordu içine alınmaları artık bir zaruret halini almıştı.¹⁹

Ancak düzenli ordu kurma zaruretinin tam anlamıyla kendini gösterdiği bu tarihlerde, mecliste ve kamuoyunda bu konuda bir fikir birliği yoktu. Mustafa Kemal'in deyimıyla "düşmana karşı oluşturulacak kuvvetler konusunda iki zıt görüş çarpışmaya" başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın benimsediği ve oluşturulmasına gayret gösterdiği düzenli ordu yerine, "milis teşkilatı" kurulması fikri ortalıkta dolaşmaktaydı. Ethem Bey ile ağabeyi Reşit Bey, Kütahya civarında bulunan kuvvetlerine dayanarak bu görüşün propagandasını yapıyorlardı. Hatta bu propaganda öylesine güçlü ve etkili bir duruma gelmişti ki "ordudan fayda yoktur, dağılsın! Hepimiz kuva-yı milliye olalım..." sözleri kulakları doldurmaya başlamıştı.²⁰

İşte böyle bir konjonktürde, Mustafa Kemal Paşa ve Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in düzenli ordu aleyhine oluşan zararlı propagandayı yoketme, orduyu bir an evvel teşkilatlandırma, kuva-yı milliye birliklerini düzenli ordu emrine alma çabalarını sürdürdükleri bir sırada, 13 Ekim 1920'de, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'dan Gediz'deki Yunan fırkasına taarruz etme ve burayı kurtarma teklifi geldi.²¹

Gediz Taarruzu'nun Hazırlıkları

Gediz, İzmir Körfezinden denize dökülen ve Gediz Nehri'nin kaynaklarından olan bir dere üzerinde, Şaphane Dağı'nın Doğu eteklerinde bulunan küçük bir kasabaydı. Kütahya, Uşak ve Simav'a birer yolla bağlanıyordu ve Batı Anadolu'ya giden önemli askeri aktarma yolları üzerindeydi.²² Yunanlılar Uşak'ı işgal ettikten sonra, Kuzey yollarını korumak için Gediz'i de işgal etmişler ve burayı korumak üzere 13. Yunan Fırkası'nı Gediz'de bırakmışlardı. Bu firka, ana Yunan kuvvetlerinden bağımsız bir halde bulunmaktaydı.²³

Ali Fuat Paşa'nın teklifi de esasen bu noktaya dayanmaktaydı. Zira ona göre burası düşmanın zayıf noktasıydı ve buraya yapılacak ani bir taarruz kesinlikle başarılı olurdu. Kış gelmeden önce kazanılacak böyle bir mevzi başarı; askerler ve kamuoyu arasında olumlu

¹⁶ Takrir ve Mustafa Kemal Paşa'nın açıklamaları için bkz., *TBMMZC*, D.1, c.3, TBMM Matbaası, Ankara 1981 s. 206-213.

¹⁷ Nadi, *age*, s. 370.

¹⁸ Atatürk, *age*, s. 315.

¹⁹ Turan, *age*, s. 230.

²⁰ Atatürk, *age*, s. 337, 338.

²¹ Atatürk, *age*, s. 338. İnönü, *age*, s. 204. *XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri (AFPHKD)*, c.IV, Yay. Haz. Çiğdem Aslan-Mustafa Toker, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Yayınları, Ankara 2013, Belge No: 848, s. 1880-1881.

²² *Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi*, Yay. Haz. İzzeddin Çalışlar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s. 78.

²³ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1983, s. 216.

yankılar uyandırır ayrıca Yunanlıların ruh halini de olumsuz etkilerdi.²⁴ Ali Fuat Paşa'ya göre Gediz'deki Yunan fırkası bir muharip bir fırka değildi. Ayrıca Yunan ordusunda firar olaylarının arttığı, hatta isyan çıkmasının dahi muhtemel olduğu yolunda duyumlar alınmaktaydı. Bu durumdan yararlanmak gerekliydi.²⁵

Özetle Ali Fuat Paşa, Gediz'deki Yunan fırkasına taarruzu kolay bir zafer olarak görüyor; bu zaferin, Gediz'i ele geçirmenin yanısıra, halkın ve ordunun moralini yükseltmek gibi önemli manevi kazanımları da olacağını düşünüyordu. Gediz Taarruzu teklifini bu gerekçelere dayanarak yaptığını söylüyordu. Ancak onun bu söylemine karşılık, teklifin gerçekte kimin fikri olduğu konusunda değişik görüşler vardır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta teklifin, Ethem ve Tevfik beylerin telkiniyle yapıldığı şüphesinden bahseder.²⁶ O tarihlerde Batı Cephesinde bulunan ve merkezi Kütahya olan 61. Fırkanın kumandanı olan Yarbay İzzettin (Çalışlar) Bey de, Gediz'e taarruz fikrinin Ethem Bey'den çıktığını söylemektedir.²⁷

Gerçekten de yayınlanan son belgeler teklifin Ethem Bey'den çıktığını doğrulamaktadır. Nitekim Ethem Bey, 7 Ekim 1920'de, Ali Fuat Paşa'ya bir telgraf göndererek Gediz'deki Yunan fırkasına taarruz etmeyi teklif etmiştir. Ethem Bey'e göre; kendisinin başında bulunduğu kuva-yı seyyare birlikleri ve bu birliklere takviye olarak da 12. Kolordu'nun katılacağı ani bir taarruzla düşmana tahminlerin bile ötesinde bir darbe indirmek mümkündü. Elde edilecek başarı sayesinde bütün iç ve dış kamuoyunun milli mücadele lehine bir tutum takınmaya başlayacağını savunan Ethem Bey telgrafında; "*Korkak yazarken ne kar ne zarar eder derler. Gel Paşam... Şayet aksi olsa bile zararından büyük faidesini inayet-i Hakk'la görürüz.*"²⁸ Diyordu.

Ethem Bey'in telgrafı; bir yandan taarruzun başarısından dahi emin olamadığını ve bu sebeple de Ali Fuat Paşa'yı ikna etmek için duygularına hitap etmeye çalıştığını; diğer yandan ise taarruzun başarılı olması durumunda iç ve dış kamuoyunun tamamen Türklerin lehine çevrileceği gibi emperyalist niyetleri ve askeri gerçekleri kavrayamayan bir halet-i ruhiye içinde olduğunu göstermekteydi.²⁹

Aslında Ali Fuat Paşa'nın da gönlü taarruzdan yanaydı. Nitekim Ethem Bey'e cevaben 8 Ekim'de gönderdiği telgrafta bunu açıkça ifade etmekteydi.³⁰ Ancak yine de Ethem Bey'den daha gerçekçiydi. Nitekim telgrafında; Konya İsyanı'nın henüz kesin olarak bastırılmaması, silah ve cephaneye eksiklerinin istenen ölçüde tamamlanamaması ve havalaların sürekli yağışlı gitmesi gibi olumsuz koşullara dikkat çekerek, taarruzu ileri bir tarihte yapmanın daha uygun olacağını belirtmişti. Ayrıca aynı telgrafta kendisiyle görüşmek üzere Kütahya'ya gideceğini de bildirmişti.³¹

Ali Fuat Paşa'nın Ethem Bey'e gönderdiği bu telgrafta, 13 Ekim'de Genelkurmay'a gönderdiği ve Gediz'e taarruz teklifini içeren telgraf arasında sadece beş gün vardır. Bu beş

²⁴ *Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE), İstiklal Harbi Kataloğu (İSH) 10-A*, Kutu: 583, Gömlek: 51, s. 1-3. *AFPHKD*, c.IV, Belge No: 848, s. 1880-1881.

²⁵ *ATASE, İSH 10-B*, Kutu: 588, Gömlek: 68, s. 2-4.

²⁶ Atatürk, *age*, s. 338.

²⁷ *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, Yay. Haz. İsmet Görgülü-İzzeddin Çalışlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 335.

²⁸ *AFPHKD*, c.IV, Belge No: 837, s. 1856.

²⁹ Şaduman Halıcı, *Ethem*, E yayınları, İstanbul 2016, s. 153.

³⁰ Ali Fuat Paşa bu telgrafta; kendisinin taarruz hakkındaki düşüncelerini Eskişehir'de harita başında Ethem Bey'e anlattığını hatırlatıyor ve hatta bu taarruz için gerekli silah ve cephaneye ihtiyacını karşılamak için Ankara'ya dahi gittiğini ve bir kısmını karşıladığını ekliyordu. Ancak birdenbire ortaya çıkan Konya İsyanı'nın bu taarruzu ertelemeyi gerektirdiğini belirtiyordu. *AFPHKD*, c.IV, Belge No: 838, s. 1858.

³¹ *AFPHKD*, c.IV, Belge No: 838, s. 1858.

gün içinde ne Konya İsyanı bastırılmış, ne olumsuz hava koşulları düzelmiş ne de silah ve cephane eksikliği tamamlanmıştı. Ancak her nasılsa Ali Fuat Paşa, Kütahya'da Ethem Bey'le görüştüktan sonra çekincelerinden vazgeçmiş ve taarruzun bir an evvel yapılmasına "ikna" olmuş(!) ve 13 Ekim'de taarruz talebini Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'e iletmişti. Aslında tek başına bu gelişme dahi, Batı Cephesi Komutanının Ethem Bey'in etkisinde olduğunu gösteren bir delil niteliğindedir.

Ancak Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, Ethem Bey'in etkisinde değildi ve çok daha rasyonel düşünmekteydi. Nitekim 14 Ekim 1920'de Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği cevabı telgrafta; Gediz'e yapılacak bir taarruzda Uşak bölgesindeki Yunan kuvvetlerinin, Gediz'deki 13. Yunan Fırkasına yardım etmesinin mümkün olduğuna ve eldeki cephanenin devamlı bir muharebe için yetersiz bulunduğuna işaret ederek taarruza onay vermedi. İsmet Bey telgrafında ayrıca, Gediz'e yapılacak bir taarruzun, Bursa ve Uşak cephelerinde bir Yunan taarruzuna sebep olabileceğini; böyle bir karşı taarruz sonucunda Batı Anadolu'nun elde bulunan kısımlarını ve buralardaki demiryollarını kaybetmek tehlikesinin belireceğine de dikkat çekmekteydi. Sonuç olarak İsmet Bey, başarı şansı düşük ve yol açabileceği tehlikeler büyük olan böyle bir taarruzu, düşmanın durumunun daha açık şekilde belli olacağı ileri bir tarihe ertelemenin uygun olacağını; bu hususları görüşmek üzere bir kaç gün içinde Batı Cephesi Karargahı'na geleceğini bildirdi.³²

Fakat anlaşılan Ali Fuat Paşa taarruzu ertelemeye pek de niyetli değildi. Nitekim İsmet Bey'in yanıtının geldiği gün; o, Ertuğrul Grubu'na bağlı³³ 11. ve 61. Fırkalarla 1. Kuva-yı Seyyare'nin³⁴ kurmay başkanlarını Eskişehir'de toplayarak taarruz planı hakkında açıklamalarda bulundu ve onlardan taarruz çıkış mevzileri ve yaklaşma yolları hakkında keşif raporları istedi.³⁵ Aynı gün Ethem Bey'e bir telgraf çekerek; cephane durumunun yetersiz oluşu, havaların olumsuz gitmesi ve Konya İsyanı'nın durumunun açıklığa kavuşmaması gibi nedenlerle taarruz emrini ertelemek zorunda kaldığını fakat bu hususların yakından takip edilmekte olduğunu ve yakın zamanda taarruz ile ilgili durumun açıklığa kavuşacağını bildirdi.³⁶ Genelkurmay Başkanlığı'na da bir telgraf çekerek, taarruz konusunda aralarında ortaya çıkan görüş ayrılıklarını ortadan kaldırabilmek için İsmet Bey'in acilen Eskişehir'e gelmesini istedi.³⁷

İsmet Bey, 17 Ekim 1920'de Eskişehir'e geldi ve Gediz Taarruzu konusu ikili arasında bir kez de yüzyüze görüşüldü. İsmet Bey bu görüşmede; henüz yeni kurulmuş, eğitimi ve cephabesi yetersiz olan ordunun kısmî bir başarı kazanma ümidi ile kullanılmasının yanlış olduğunu ifade etti. Yunan ordusunun asker ve cephane itibarıyla üstün olduğuna dikkat çekti. Fakat Ali Fuat Paşa'yı ikna edemedi³⁸. Bunun üzerine meselenin bir de taarruza katılması düşünülen kuvvetlerin kumandanlarıyla tartışılmasına ve eğer kumandanlar mevcut cephaneyi taarruz için yeterli görürlerse taarruzun yapılmasına karar verildi.³⁹

Bu karar üzerine, Ali Fuat Paşa, 18 Ekim 1920'de; Ertuğrul Grubu Komutanı Yarıbay Kazım (Özalp), 11. Fırka komutanı Yarıbay (Ayıcı) Arif, 61. Fırka komutanı Yarıbay İzzettin (Çalışlar) ve 1. Kuva-yı Seyyare Komutanı Ethem beyleri Alayunt'ta topladı. Toplantıya katılan komutanların, cephane durumunun taarruz için yeterli olduğu doğrultusunda görüş bildirmesi üzerinde de Gediz Taarruzu'nun yapılmasına karar verildi.⁴⁰ Bu karar, aynı gün Ali Fuat Paşa tarafından İsmet Bey'e, taarruzun yapılacağı gün ve ayrıntılı planı da ilave edilerek, bildirildi.⁴¹ Bir gün sonra 19 Ekim 1920'de ise Ali Fuat Paşa; Ertuğrul Grubu, Kuva-yı Seyyare ve 12. Kolordu'ya Gediz Taarruzu ile ilgili hazırlıklara başlanmasına dair cephe

³² ATASE, İSH 10-A, Kutu: 583, Gömlek: 51, s. 4. AFPHKD, c.IV, Belge No: 854, s. 1897.

emrini verdi. Emirde taarruz hazırlıkları için hangi birliğin neler yapacağı ayrıntılı olarak açıklanmaktaydı. Dahiliye Vekaleti ve Genelkurmay Başkanlığına da emrin sureti gönderildi.⁴²

Taarruz öncesinde Yunan kuvvetleri hakkında elde edilen istihbarat bilgisine göre; üç Yunan fırkası Bursa ve Aksu arasında bulunuyordu. Dört Yunan fırkası ve bir süvari birliği ise Uşak civarındaydı. Bir Yunan fırkası Gediz-Derbent mevkinde ve bir Yunan fırkası da Nazilli-Sarayköy arasındaydı. Taarruz doğrudan Gediz-Derbent mevkiindeki 13. Yunan Fırkası'na yapılacaktı.⁴³

Taarruzu 11. ve 61. Fırkalar ile Kuva-yı Seyyare'nin gerçekleştirecek; 24. Fırka ve 12. Kolordu ise takip hareketini icra edecekti.⁴⁴ Harekat planına göre 61. Fırka Gediz yolunun kuzeyinden, 11. Fırka güneyinden taarruz edecekti. Kuva-yı Seyyare ise Uşak'tan gelmesi muhtemel düşman kuvvetlerini Değirmen-Hamidiyehanı hattında durduracak ayrıca Gediz'deki Yunan kuvvetlerinin Uşak istikametine çekilmelerini engelleyecek şekilde saldıracaktı.⁴⁵

Taarruzun başarılı olması baskın şeklinde gerçekleşmesine bağlıydı. Bu sebeple, Ali Fuat Paşa 19 Ekim'de gönderdiği cephe emrinde taarruza katılacak birliklerin 20 Ekim'den itibaren yürüyüşe geçmelerini ve taarruz mevkiine yaklaşımlarını bildirmişti.⁴⁶ Emri alan birlikler 20 Ekim sabah saat sekizde yürüyüşe başladı. Düşmanın dikkatini çekmemek için yürüyüşler gece yapıldı. Yunan birliklerine farkedilmeden taarruz yerlerine ulaşıldı ve mevzi alındı.⁴⁷ Ali Fuat Paşa, 22 Ekim'de harekate katılan tüm birliklere, "*Düşmanın Gediz'de bir fırka tahmin edilen kuvvetlerine 24 Teşrinievvel 36 sabahı taarruza karar verdim.*" cümlesiyle başlayan taarruz emrini gönderdi.⁴⁸

Taarruzun Başlaması ve Gediz'in Ele Geçirilmesi

Gediz Taarruzu, 24 Ekim 1920'de sabah saat 06:00'da Türk topçusunun ateşiyle başladı. Yoğun bir sis altında başlayan taarruz; yaklaşık yarım saatlik topçu ateşinin ardından 11 ve 61. Fırka piyadelerinin hücumu geçmesiyle devam etti. Ancak sisin dağılmasıyla 11. Fırka askerleri kendilerini düşmana fazlaca yaklaşmış bir halde buldular ve Yunan güçlerinin ağır ve hafif makineli tüfek ateşine maruz kaldılar. Eğitimleri zayıf olan birlikler düşman ateşinden korunma tedbirleri dahi alamadan geri çekildiler.⁴⁹ Fırka tekrar toparlanıp taarruz yaptıysa da

³³ Ertuğrul Grubu 11, 61 ve 24. Fırkaların birleşmesiyle oluşan askeri birliğe verilen isimdi. Bu fırkalardan bağımsız ayrı bir gücü yoktu. Fırkalar arasındaki bağlantıyı sağlamak amacıyla grup adı altında birleştirilmişlerdi. Bkz., Batı Cephesi Komutanlığı şeması, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi (GHTDB), *GHTDB, Türk İstiklal Harbi*, II. cilt, 2. kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1965, s. 322.

³⁴ Kuvayı seyyare birliklerini birbirinden ayırt edebilmek için bunları numaralandırma yoluna gidilmiş ve Ethem Bey'in komutası altında bulunan kuvayı seyyareye "1. Kuvayı Seyyare" adı verilmişti.

³⁵ GHTDB, *age*, s. 318.

³⁶ *AFPHKD*, c.IV, Belge No: 857, s. 1902.

³⁷ *ATASE, İSH 10-A*, Kutu: 583, Gömlek: 51, s. 9. *AFPHKD*, c.IV, Belge No: 855, s. 1898.

³⁸ Halıcı, *age.*, s. 154.

³⁹ *ATASE, İSH 10-B*, Kutu: 588, Gömlek: 68, s. 4.

⁴⁰ *ATASE, İSH 10-B*, Kutu: 588, Gömlek: 68, s. 4.

⁴¹ Özçelik, "agm", s. 3.

⁴² *ATASE, İSH 10-A*, Kutu: 583, Gömlek: 54, s. 1-3.

⁴³ Cebesoy, *age*, s. 433. *ATASE, İSH 10-A*, Kutu: 583, Gömlek: 54, s. 1.

⁴⁴ *ATASE, İSH 10-A*, Kutu: 583, Gömlek: 57, s. 1-10.

⁴⁵ GHTDB, *age*, s. 322.

⁴⁶ *ATASE, İSH 10-A*, Kutu: 583, Gömlek: 54, s. 3.

⁴⁷ *Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi*, s. 55.

⁴⁸ *ATASE, İSH 10-A*, Kutu: 583, Gömlek: 57, s. 1-10.

⁴⁹ Belen, *age*, s. 217. GHTDB, *age*, s. 322. Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 200.

bunda da başarılı olamadı. 61. Fırka ise Yunan kuvvetlerine 300 metre kadar yaklaşmış ve bir yerde de düşman mevziine girebilmişti. Fakat burada tutunamadığı gibi 11. Fırka'nın geri çekilmesi üzerine bu fırka da geri çekildi ve savunma düzenine geçti. Tüm bu süreç esnasında Ethem Bey'in başında olduğu I. Kuva-yı Seyyare muharebeye girmemişti.⁵⁰ Taarruz, 24 Ekim gecesi devam ettiyse de hareketin umulduğu şekilde gelişmediğini gören Ali Fuat Paşa birliklere geri çekilme emri verdi.⁵¹ Fakat aynı gece 13. Yunan Fırkası da, Türk taarruzunun ertesi gün devam edeceğini düşünerek ve bu taarruza karşı koyabilecek gücü kalmadığını değerlendirerek, Gediz'i boşalttı, Hamidiyehanı'na çekildi. Bu geri çekilme sırasında tüm cephe ve erzağı beraberlerinde götürmeyi de başardı. Yunanlıların durumundan habersiz olan ve geri çekilme hareketine başlayan Türk kuvvetleri, 25 Ekim sabahı saat sekiz civarında, Gediz'den gelen 12 yaşlarındaki Ahmet isimli bir çocuktan Yunanlıların Gediz'i boşalttığı haberini aldı. Bunun üzerine Gediz, Türk birlikleri tarafından ele geçirildi.⁵²

Bu muharebelerde Türk kayıpları; 11. Fırkada, 9 subay ve 133 er şehit, 10 subay ve 68 er yaralı; 61. Fırkada ise 2 subay 23 er şehit, 2 subay ve 43 er de yaralı olmak üzere toplamda 11 subay ve 156 er şehit, 12 subay ve 111 er yaralıydı. Yunan Fırkasının kaybı ise, kendi kaynaklarına göre, biri subay olmak üzere 24 ölü ve beşi subay olmak üzere 72 yaralıydı.⁵³

13. Yunan Fırkası'nın Gediz'i boşaltması üzerine kasaba Türk kuvvetlerinin eline geçmişti. Fakat taarruza katılan birliklerin cephe kumandanlığı ile irtibatı son derece zayıf olduğundan taarruzun gidişatı ile ilgili kesin ve açık bilgilere ulaşmak mümkün olamamıştı. Bu durum, Batı Cephesi Komutanının Genelkurmay Başkanlığı'na gönderdiği raporların da muğlak ifadeler içermesine neden olmaktaydı. Nitekim bu raporlardan tatmin olmayan Mustafa Kemal Paşa, 26 Ekim'de Batı Cephesi Komutanlığı'na bir telgraf çekti ve “*Şimdiye kadar vermiş olduğunuz rapor ve emr suretlerinden vaziyet-i hakikayı anlamak ve istihsal edilmiş olan muvaffakiyetin mevsûkiyetine inanmak mümkün olamamıştır.*” sözleriyle kuşkusunu dile getirdi ve Ali Fuat Paşa'dan daha kesin bilgiler içeren yeni bir rapor istedi.⁵⁴

Bunun üzerine Ali Fuat Paşa aynı gün Mustafa Kemal Paşa'ya “*tehiri mucib-i idamdır*” kaydıyla dört maddelik bir rapor gönderdi. Birinci maddede, merkeze gönderilen raporlardaki sıkıntının nedeninin, eldeki tek telgraf hattının yetersizliği nedeniyle cepheden hızlı ve kesin bilgi alınamaması olduğu ifade edilmekteydi. Ardından da Gediz ve kuzeyindeki mevzilerde bulunan düşmanın 24 saat devam eden muharebelerde mağlup edildiği ve Uşak istikametine çekildiği belirtiliyordu. Çekilen düşmanın Hamidiyehanı civarında bıraktığı artçı güçlere taarruz devam etmekteydi. Gediz Türk kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve burada çok sayıda çok sayıda ganimet ve esir ele geçirilmişti. Rapora göre, Gediz Taarruzu'nda milletin güvenine ve takdirine layık bir başarı kazanılmıştı.⁵⁵

Oysa ki aynı gün Yunanlılar Yenişehir ve İnegöl'ü işgal etmişlerdi fakat Ali Fuat Paşa'nın sunduğu raporda bu bilgi yoktu. Mustafa Kemal Paşa'ya eksik bilgi verilmişti ve O da bu bilgiye dayanarak “*Garp ordusunun hareket-ı kahramane ve muvaffakiyet-i kıymetdaranesi*”nden ötürü Ali Fuat Paşa'ya bir tebrik telgrafi çekti. Ayrıca durumu meclise müjdeleyeceğini de bildirdi.⁵⁶

⁵⁰ GHTDB, *age*, s. 324. Belen, *age*, s. 217. *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, s. 435.

⁵¹ GHTDB, *age*, s. 325. Apak, *age*, s. 201.

⁵² GHTDB, *age*, s. 325,326.

⁵³ Apak, *age*, s.199. GHTDB, *age*, s. 325. *Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi*, s. 64.

⁵⁴ AFPHKD, c.IV, Belge No: 860, s. 1908. Halıcı, *age*, s. 155.

⁵⁵ AFPHKD, c.IV, Belge No: 861, s. 1910.

⁵⁶ AFPHKD, c.IV, Belge No: 862, s. 1912. Halıcı, *age*, s. 155.

Gerçekten de Ali Fuat Paşa'nın raporunun alınmasından bir gün sonra, TBMM'nin 27 Ekim 1920 tarihli oturumunda Gediz Taarruzu gündeme geldi. Genelkurmay Başkanı İsmet Bey, taarruzla ilgili açıklamalarda bulundu.

“Garp cephemizde son günlere kadar şayan-ı kayıt mühim hadisat olmamıştı. 24 Teşrinievvel sabahı Gediz istikametinde, Gediz üzerine bir hareket-ı taarruziye tevcih ettik, sisli ve pek yağmurlu bir havada sabahleyin erken başlayan bu muharebe çok kanlı ve muannidane bir surette geç vakte kadar devam etti ve düşman, uzun müddetten beri Gediz etrafında hazırlamış olduğu mevzileri büyük zayıfla terketmeye mecbur oldu.” sözleriyle Gediz'in ele geçirildiği müjdesini meclise verdi.⁵⁷

Meclis'te Gediz zaferi sevinci yaşanırken cephede ise savaş devam ediyordu. 13. Yunan Fırkası'nın Gediz'i boşaltması ve Hamidiyehanı'na çekilmesi üzerine 1. Kuva-yı Seyyare'ye Hamidiyehanı istikametine gitme emri verildi. Bölgeye giden kuva-yı seyyare, 61. Fırka'ya bağlı olan 190. Alay'ın da kendisiyle işbirliği yapmasını istedi. Bu sırada yine aynı fırkaya bağlı 159. Alay da bölgeye yakın bir mevkiide bulunuyordu. Ethem Bey, 27 Ekim günü öğleden sonra Hamidiyehanı'nda bulunan 13. Yunan Fırkası'na taarruz etti. Çarpışmalar çok şiddetli oldu. Yunan güçleri, gece de devam eden taarruza, makineli tüfek ve topçu ateşiyle karşılık verdi. Yoğun Yunan ateşi karşısında 190. Alay geri çekilmek zorunda kalmıca 1. Kuva-yı Seyyare de geri çekildi.⁵⁸

Ancak Ethem Bey bu ricati, kademeli bir şekilde yapmak yerine Yunan kuvvetleri ile teması kaybedecek kadar gerilere, Cebrail hattına kadar çekilmek şeklinde gerçekleştirdi.⁵⁹ 1. Kuva-yı Seyyare'nin bu kadar gerilere çekilmesi, Derbent'e yapılacak bir düşman taarruzuna karşı 61. Fırka'yı yalnız bırakma anlamına gelmekteydi. Üstelik bu konuda Batı Cephesi Komutanlığı'ndan onay alınmamış hatta bilgi dahi verilmemişti.⁶⁰ Nitekim Ali Fuat Paşa Ethem Bey'e 28 Ekim'de *“tehiri mücib-i idam”* bir telgraf çekerek, kuva-yı seyyarenin birdenbire Cebrail hattına kadar geri çekilmesinin doğru olmadığını, bu durumun derhal düzeltilmesini ve kuva-yı seyyarenin Gediz-Altıntaş hattında toplanmasını emretti. Ancak emrin yerine getirilmesi bir yana Ethem Bey'e ulaşmak bile mümkün olmadı. Batı Cephesi Komutanı, Ethem Bey'in nerede olduğunu dahi bilmiyordu. Nitekim bir gün sonra kuva-yı seyyare komutan vekili aynı zamanda Ethem Bey'in ağabeyi olan Tefik Bey'e çektiği telgrafta, Ethem Bey'in nerede olduğunun derhal kendisine bildirilmesini istemekteydi. Aynı telgrafın satır aralarında bir gerçek daha ortaya çıkmaktaydı. Batı cephesi komutanı, *“kuva-yı seyyarenin düşmanla teması muhafazası elzemdir...düşmanla temas gaib edilmiş ise derhal temini..”* sözleriyle kuva-yı seyyareyi tekrar savaşa dahil etmeye çabalamaktaydı.⁶¹ Aynı gün Genelkurmay Başkanlığı'na çektiği telgrafta ise, iki gün önce Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği rapordaki ifadelerden çok farklı şeyler yazıyordu. Şöyle diyordu Batı Cephesi Komutanı:

“Garp Cephesinin 24.10.36 tarihinde başlayan hareketundan maksad, Gediz'de münferid bulunan düşman fırkasını mağlup etmek ve ikibin beşyüz kadar süvari ve bir cebel bataryası ve üç makineli tüfeng bölüğünden ibaret kuva-yı seyyare ile de sıkı bir takip yaparak mezkur düşman Fırkasını imha ve süratle icra edilecek bu hareketin neticesinde Uşak'ta bulunan münferid ve dağınık düşman fırkasını kuva-yı

⁵⁷ TBMMZC, D.1, c.5, TBMM Matbaası, Ankara 1981. s. 223.

⁵⁸ GHTDB, age, s. 329.

⁵⁹ AFPHKD, c.IV, Belge No: 897, s. 1992.

⁶⁰ AFPHKD, c.IV, Belge No: 903, s. 2005.

⁶¹ AFPHKD, c.IV, Belge No: 917, s. 2034. Halıcı, age, s. 157.

seyyare ve 12. Kolorduyla sıkıştırmaktan ibaret idi. Hareketin birinci safhası yani Gediz'deki düşmanı mağlup etmek şayan-ı memnuniyet bir surette icra edilebilmiş ise de ikinci safhası yani düşmanı sıkı takip mümkün olamamıştır. 26/10/36'da vaziyetten istifade eden düşman Gediz'den çekilen fırkasını Hamidiyehanı ile Uşak arasında alalacele takviyeye muvaffak olmuş 28/10/36'da kuva-yı seyyareye mukabil taarruza geçerek geri çekilmeye mecbur etmiş ve aynı zamanda Bursa ile Yenişehir cephesine miktarı tahmin edilemeyen kuvveti ile de İnegöl cephesinden ciddi surette taarruza kalkarak Yenişehir ve İnegöl'ü işgal etmiştir. Düşmanın 28.10.36'da gerek Yenişehir-İnegöl ve gerekse Gediz cephelerinde taarruza devam etmesi mümkündür.”⁶²

Bu telgraf göstermekteydi ki; Genelkurmay Başkanı İsmet Bey'in 14 Ekim tarihli telgrafında işaret ettiği tehlikeler birer birer gerçekleşmiş, tam da İsmet Bey'in söylediği gibi Yunanlılar Uşak bölgesinden takviye almış ve karşı taarruza geçerek Yenişehir gibi İnegöl gibi Batı Anadolu'nun elde bulunan kesimlerini işgal etmişlerdi. Üstelik bu işgallerin devamının gelmesi de muhtemeldi. Nitekim öyle de oldu...31 Ekim 1920'de Yunan kuvvetleri Gediz istikametine yeni bir taarruz başlattı. Bölgedeki Türk kuvvetleri iç kesimlere doğru geri çekilmesi üzerine Yunanlılar, bir hafta kadar önce boşalttıkları Gediz'i tekrar işgal etti. Böylece 24 Ekim'de başlayan taarruz hiçbir sonuç vermeden, aksine Batı Anadolu'da yeni Yunan işgallerine yol açarak sona ermiş oldu. Ancak birkaç gün sonra 1. Yunan Kolordusu Komutanı, Başkomutanlıktan birliklerini kışlık ikametgaha çekme emri alınca, bu kolorduya bağlı olan Gediz'deki 13. Yunan Fırkası da 12 Kasım'da Gediz'i boşalttı ve birliklerini; Eynehan, Uşak, Karakır, Narlı, Güre bölgesine; karargahını da Uşak'a nakletti. Yunan fırkasının Gediz'i kendiliğinden boşaltması üzerine Türk kuvvetleri Gediz'e yeniden girdi ve burayı ele geçirdi.⁶³

Sonuç

Ali Fuat Paşa'nın, Genelkurmay Başkanlığı'nın sıcak bakmamasına rağmen ve eldeki verilere göre Ethem Bey'in telkiniyle giriştiği Gediz Taarruzu, 24 Ekim 1920'de başlamış ve aralıklarla yaklaşık iki ay kadar devam ettikten sonra Gediz'in Türk kuvvetlerinin elinde kalması ile nihayete ermiştir. Ancak Gediz'in Yunanlılardan kurtarılmasına rağmen bu taarruzun başarılı olup olmadığı hakkında değişik görüşler vardır. Ali Fuat Paşa'ya göre Gediz taarruzu başarılı olmuştur. Bu konuda şöyle demektedir:

“Gediz taarruzundan sonradır ki, yeni idarenin düşmanları ilk defa olarak, yeni ordumuzun Yunan ordusu ile muharebeye hazırlandığını ve atiyen siyasi vaziyetin yeni Türk milli hükümeti ile müstevli bir Yunan hükümeti harbine inkılap edeceğini ve bunun neticesinde Türkiye'de ecnebi menfaatine alet olan meşruti saltanat idaresi yıkılarak yerine milli ve galip Türk idaresinin çıkacağını anlamışlardı. Bunun üzerine o güne kadar ecnebi aleti olan Damat Ferid Paşa Hükümeti istifa ettirilmiş ve yerine ... Tevfik Paşa riyasetinde...bir heyet-i hükümet teşkil ve bazı tavizat mukabilinde bu hükümet Ankara ile anlaşmağa sevk edilmişti.”⁶⁴

Ali Fuat Paşa ayrıca Gediz Taarruzu'ndan sonra Yunan ordusunda macareperest bazı kumandanların değiştirildiğine, Yunan Başbakanı Venizelos'un da istifa ettiğine dikkat çekerek bu değişimlerin nedenini taarruzun başarısına bağlamaktadır. Ona göre bu durum,

⁶² ATASE, İŞH 10-A, Kutu: 584, Gömlek: 108, s. 1. AFPHKD, c.IV, Belge No: 905, s. 2009.

⁶³ GHTDB, age, s. 330.

⁶⁴ Cebesoy, age, s. 440.

taarruzun askeri açıdan olmasa dahi siyasi açıdan son derece başarılı olduğunu gösteren bir delil niteliğindedir.⁶⁵

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa da İsmet Bey de Gediz Taarruzu'nu bir başarı olarak görmemektedir. Her ne kadar Mustafa Kemal Paşa 26 Ekim'de Ali Fuat Paşa'ya bir tebrik telgrafi göndermiş ve Genelkurmay Başkanı İsmet Bey ise 27 Ekim'de mecliste yaptığı konuşmada Gediz'de bir galibiyet kazandıklarından bahsetmişse de bu tebrik ve kutlamalar Ali Fuat Paşa'nın 26 Ekim'de gönderdiği ve hareketin genel seyri hakkındaki gerçekleri gizlediği rapora dayanarak yapılmıştı. Gerçi kısa süre sonra gerçek durum ortaya çıkmıştır. Ancak halkın moralini yüksek tutmak ve daha da önemlisi düzenli ordu aleyhine oluşan kötü propagandaya malzeme vermemek kaygısıyla bu başarısızlık o günlerde alenen ifade edilememiştir.⁶⁶ Zira o tarihlerde, başta Ethem Bey olmak üzere kuva-yı seyyare kumandanları tarafından Gediz Taarruzu'nda kendilerinin çok iyi savaştıklarını fakat ordu kıtalarının görevlerini yerine getirmediklerini iddiaları ortaya atılmakta ve düzenli orduya karşı son derece tehlikeli bir propaganda yürütülmektedir.⁶⁷ Hatta Eskişehir'de subaylar aleyhine gösteriler dahi düzenlenmekte, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa ise bu duruma engel olamamaktadır.⁶⁸

Gediz Taarruzu'nun başarılı olup olmadığı hakkında bir sonuca varmak gerekirse öncelikle şu noktayı göz önüne almak gerekir ki 24 Ekim sabahı başlayan taarruz sonucunda Gediz ele geçirilmiş ancak elde tutmak mümkün olamamış ve bir hafta sonra yeniden Yunan işgaline uğramıştır. Türk kuvvetlerinin yeniden Gediz'i ele geçirebilmeleri, yeni bir taarruz neticesinde değil; Yunanlıların kışlık ikametgaha çekilmek üzere Gediz'i boşatmaları üzerine olmuştur. Dolayısıyla askeri taarruz açısından bir başarıdan söz edebilmek mümkün değildir. Üstelik Yunan ordusu, Gediz Taarruzu'na karşılık olmak üzere 25 Ekim 1920 günü Bursa cephesinden taarruza geçmiş ve Yenişehir ve İnegöl'ü işgal etmiştir. Ayrıca Uşak üzerinden de taarruza geçen Yunan birlikleri Dumlupınar'ın ilerisinde bulunan Türk birliklerine saldırmış ve buradaki birlikler Dumlupınar sırtlarına kadar geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Ortaya çıkan durum, Mustafa Kemal'in anlatımıyla, Batı cephesinin her tarafında genel bir yenilgi anlamı taşımaktadır.⁶⁹

Ali Fuat Paşa'nın iddia ettiği diğer noktalara gelince, Yunan başbakanı Venizelos'un değişmesi Yunanlıların kendi iç siyasetlerinden kaynaklanan bir gelişmedir ve Gediz Taarruzu ile hiçbir ilgisi yoktur.⁷⁰ Aynı şekilde İstanbul hükümetinin istifa ettirilmesi ise, Milli Mücadeleyi silah zoruyla bastıracağını öne süren ve bu konuda İngilizlerin de desteğini alan Damad Ferid politikasının bütünüyle iflas etmesinden kaynaklanmıştır. Bu politikanın iflasi, Gediz Taarruzu'ndan ziyade; iç isyanların bastırılabilmesi, Yunan ilerleyişinin belirli bir hatta durdurulabilmesi ile ilgilidir. İçeriden ve dışarıdan gelen silahlı hücumların Ankara'daki Milli Hükümeti sarsamayacağına kanaat getirildiği içindir ki bu hükümet değiştirilmiş ve yerine

⁶⁵ Cebesoy, *age*, s. 440.

⁶⁶ Gerek Mustafa Kemal Paşa ve gerekse İsmet Bey, ilerleyen tarihlerde Gediz Taarruzu hakkındaki gerçek düşüncelerini dile getirmişlerdir. Nitekim Mustafa Kemal Nutuk'ta Gediz Taarruzu'nu; "*dalgalı, disiplinsiz, emir ve komutasız bazı hareketlerden sonra Gediz'de mağlup olunmuştur.*" şeklinde değerlendirmektedir. Atatürk, *age*, s. 339. İsmet Bey de hatıralarında, Mustafa Kemal ile benzer bir görüşü dile getirmekte ve mağlubiyetten bahsetmemekle birlikte "*Ali Fuat Paşa'nın Ethem Bey kuvvetleri ile birlikte tertip ettiği bu taarruz hareketi muvaffak olamadı.*" diye yazmaktadır. İnönü, *age*, s. 205.

⁶⁷ Nadi, *age*, s. 393.

⁶⁸ GHTDB, *Türk İstiklal Harbi*, II cilt, 3. kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1966, s. 42.

⁶⁹ Atatürk, *age*, s. 339.

⁷⁰ Belen, *age*, s. 219, 220.

Ankara ile uzlaşma politikasını uygulamaya koymak üzere Tevfik Paşa hükümeti kurdurulmuştur.⁷¹

Tüm bu noktalar göz önüne alındığında, Gediz Taarruzu'nun başarısızlıkla sonuçlandığını kabul etmek gerekir. Fakat Gediz Taarruzu'nun asıl önemli özelliği, başarı ya da başarısızlığından ziyade, doğurduğu askeri ve siyasi sonuçlardır.

Bu taarruz, kuva-yı milliye ile düzenli ordu arasındaki gerginliği su yüzüne çıkarmıştır. Örneğin taarruza 61. Fırka komutanı olarak katılan Yarbay İzzettin Bey, taarruz günlerinde tuttuğu günlüklerde; "...*Bu kuva-yı seyyare çok acayip. Hiçbir yere bağlı olmadan ve emir almadan hareket ediyorlar. Sonra kaçıp insanın yanlarını açıkta bırakıyorlar. Bunlarla muharebe etmek çok fena.*" sözleriyle bu gerçeği çok açık bir şekilde ifade etmiştir.⁷² Gediz Taarruzu ayrıca, kuva-yı milliye ile düzenli ordu birlikleri arasında bir güven sorunu olduğu gerçeğini de açığa çıkarmıştır. Nitekim 24 Ekim'de taarruz başladığında düşmanın yoğun makineli tüfek ateşi karşısında ilerleyemeyen 11. Fırka'ya, Tevfik Bey, "*niçin taarruz etmiyorsunuz, niçin duruyorsunuz, ilerleyin!*" tarzında bir haber göndermiş bu haber üzerine fırka komutanı Yarbay Arif Bey, "*bu heriflerin maksatları kötü, bizi kırdrıp kendileri sağlam kalmak, böylece iki muvazzaf tümeni (fırkayı) yok ettirerek vaziyeti ellerine almak istiyorlar.*" düşüncesiyle fırkasını yeni bir taarruza kaldırmamıştır.⁷³ Tüm bunlar, kuva-yı milliye birliklerini düzenli ordu içine alma çalışmalarının hızlandırılmasına neden olmuştur.

Gediz Taarruzu ayrıca; Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın, bölgedeki kuva-yı milliye üzerindeki etkili olamadığı gerçeğini de ortaya çıkarmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa bu durumu, Ali Fuat Paşa'nın cephe üzerindeki komutanlık etki ve otoritesinin sarsılmış olduğu şeklinde değerlendirmiş ve derhal Ankara'ya gelmesini emretmiştir. 8 Kasım'da yaptıkları görüşmede ona, Moskova'ya gidecek elçilik heyetinin başında SSCB'ye gitmesini teklif ederek Batı Cephesi Komutanlığı görevinden almıştır.⁷⁴

Gediz Taarruzu sonrası sadece cephe komutanı değiştirilmemiş aynı zamanda cephe kuzey ve güney olmak üzere iki parçaya ayrılarak yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu yeni değişikliklerle; önemli kesimleri içine alan Kuzey kesimi Batı Cephesi olarak isimlendirilerek Genelkurmay Başkanlığı görevini yürütmekte olan İsmet Bey'in komutasına; Güney kesimi de İçişleri Bakanlığı görevini yürütmekte olan Refet (Bele) Bey'e ek görev olarak verilmiştir. Her iki cephe de doğrudan doğruya Genelkurmay Başkanlığı makamına bağlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa 8 Kasım günü yeni komutanlara görevlerini tebliğ ederken onlara düzenli ordu teşkilatını süratle oluşturmak konusunda kesin bir direktif vermiştir. Bu direktifle; "*1920 yılı Kasımının sekizinci günü, düzensiz teşkilat fikir ve siyasetini yıkma kararı, faaliyet ve uygulama alanına konul(muştur).*"⁷⁵

Sonuç olarak Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın, Kuva-yı Milliye kumandanları ve özellikle Ethem Bey'in teklif ve teşvikleriyle, Genelkurmayın tüm uyarılarına ve çekincelerine rağmen, giriştiği Gediz Taarruzu başarısızlıkla sonuçlanan bir taarruz olmuştur. Bu taarruz; Batı Cephesi'nin ikiye bölünmesi, cephe kumandanının değiştirilmesi ve Moskova'ya gönderilerek cephe görevinden uzaklaştırılması en önemlisi Kuvay-ı Milliye Teşkilatını

⁷¹ Atatürk, *age*, s. 345.

⁷² *On Yıllık Savaşın Günlüğü*, s. 340.

⁷³ Apak, *age*, s. 201.

⁷⁴ Mustafa Kemal Paşa'nın emri üzerine 8 Kasım günü trenle Ankara'ya gelen Ali Fuat Paşa'nın üzerinde kuvayı milliye kıyafeti ve omuzunda bir filinta vardı. İstasyonda onu karşılayan Mustafa Kemal Paşa bu görüntü için Nutuk'ta; "*Batı Cephesi Komutanı'na bu kıyafeti benimseten düşünce ve zihniyet akımının, bütün Batı Cephesi üzerinde ne kadar etkili olduğunu anlamak için artık tereddüte yer kalmamıştı*" diye yazacaktı. Atatürk, *age*, s. 344.

⁷⁵ Atatürk, *age*, s. 343, 344.

tamamen ortadan kaldırma sürecinin başlatılması gibi son derece önemli askeri ve siyasi sonuçlar doğurmuştur.

Kaynakça

Belgeler

Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi

İstiklal Harbi Kataloğu 10-A, Kutu: 583, Gömlek: 51.

-----, Kutu: 583, Gömlek: 54.

-----, Kutu: 583, Gömlek: 57.

-----, Kutu: 584, Gömlek: 108.

----- *İSH 10-B*, Kutu: 588, Gömlek: 68.

XX. *Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa'nın Haberleşme Kayıt Defteri (AFPHKD)*, c.IV, Yayına Hazırlayan: Çiğdem Aslan-Mustafa Toker, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE) Yayınları, Ankara 2013.

Resmi Yayınlar

Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, *Türk İstiklal Harbi*, II. cilt, 2. kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1965.

-----, *Türk İstiklal Harbi*, II cilt, 3. kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara: 1966.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D.1, c.1, TBMM Matbaası, Ankara 1981.

-----, D. 1, c.2, TBMM Matbaası, Ankara 1981.

-----, D. 1, c.3, TBMM Matbaası, Ankara 1981.

-----, D.1, c.5, TBMM Matbaası, Ankara 1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, c.1, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1999.

Kitap ve Makaleler

(ABALIOĞLU), Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1978.

APAK, Rahmi, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

(ATATÜRK), Mustafa Kemal, *Nutuk*, Yayına Hazırlayan Zeynep Korkmaz, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

HALICI, Şaduman, *Ethem*, E yayınları, İstanbul 2016.

On Yıllık Savaşın Günlüğü, Yayına Hazırlayan: İsmet Görgülü-İzzeddin Çalışlar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997.

Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi, Yay. Haz. İzzeddin Çalışlar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.

BELEN, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 1983.

ÖZÇELİK, Ayfer, “Gediz Taarruzu”, <http://www.atam.gov.tr/atam-dergisi/ataturk-arastirma-merkezi-dergisi-cilt-vii-temmuz-1991-sayi-21> (Erişim Tarihi 15.09.2017).

TANÖR, Bülent, *Kurtuluş-Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010.

TURAN, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, ikinci kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 2009.